

Молодіжна партисипація в Україні: виклики, завдання, вікна можливостей.

Доповідачка: Свєженцева Юлія Олександрівна,
старша спеціалістка з питань залучення громадськості
ВБО «Інститут місцевого розвитку»,
канд. соціологічних наук, доцентка

24.07.2024

Молодь як носій інноваційного потенціалу країни

Молодь є основним носієм інноваційного потенціалу країни, рушієм її еволюції та соціально-економічного перетворення.

Інтенсивний розвиток і продуктивне використання цього потенціалу беззаперечно надає стратегічні переваги та інтенсифікує темп розвитку країни.

- ❑ До війни молодь як соціально-демографічна група (вік 14–34 роки) становили чверть від загальної чисельності усього населення України.
- ❑ В останнє десятиріччя до повномасштабного вторгнення частка молоді в загальній чисельності населення нашої країни постійно знижувалася. Така демографічна динаміка негативним чином впливала на відтворення населення в цілому та обмежувала позитивні зміни в майбутньому.

Молодь України

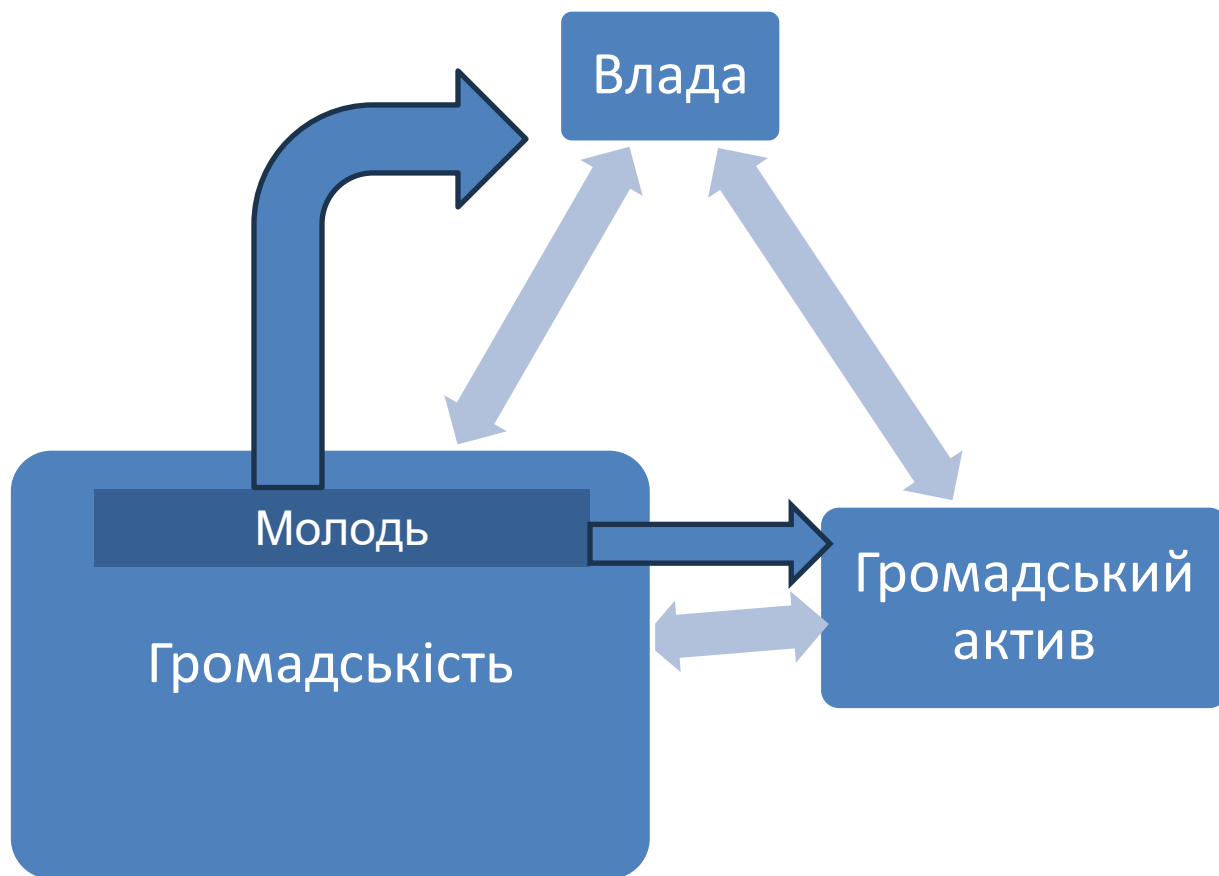
- ❑ Серед областей України найбільший внесок у загальну чисельність молоді вносили густонаселені промислові регіони держави.
- ❑ Переважна більшість молоді (69% від загальної кількості молоді) була зосереджена в містах. Є постійний процес міграції молоді із сільської місцевості до великих міст.
- ❑ Децентралізація надала шанс залишити молодь в територіальних громадах.
- ❑ Війна спотворила демографічний портрет України. Який він – ми можемо тільки здогадуватися, спираючись на очевидні тенденції: відтік українців за кордон, людські втрати сил оборони та цивільних осіб як наслідок обстрілів.

Дані національного опитування молоді в 2023 р. в рамках проекту USAID «Мріємо і діємо»:

- 89% молоді, що проживають в Україні, вірять у її світле майбутнє;
- 98% висловили бажання взяти участь у її відбудові;
- Серед молоді, яка перебуває в Польщі, 47% мають намір повернутися в Україну після завершення війни, 19% – незабаром, 11% – через деякий час. 15% молоді не планують повертатися взагалі.

Роль молоді в партисипативних процесах

- ❑ Громадський актив – це та свідома частина громадськості, яка дбає про загальне благо і вміє мислити стратегічно.
- ❑ Громадський актив не має наміру замінити владу, а у діалозі, співпраці з нею допомагає їй приймати стратегічно виважені рішення і бути доброчесною.
- ❑ Молодь має постійно поповнювати як владу, так і громадський актив.
- ❑ Молодіжна політика має бути спрямована, зокрема, на розвиток молоді як інноваційного поповнення влади і громадського активу.

Молодіжна політика України: патерналізм VS партисипація

Молодіжна політика СРСР характеризувалася високим рівнем патерналізму та соціального інфантилізму, за якого спостерігалася тотальна довіра до держави, залежність від неї й неможливість узяти на себе відповідальність за власне майбутнє.

Напрями молодіжної політики радянських часів – творчий, спортивний, професійний розвиток молоді; виховання її в дусі радянських цінностей, принципів та традицій; соціальне становлення як процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність радянського суспільства як системи.

Молодіжна партисипація та здобуття незалежності України

Новітня історія України довела: молодь – це рушійна сила в усіх важливих державотворчих процесах, яка гостро реагує на несправедливість і не боїться відстоювати свою думку, навіть ціною власного життя.

Молодіжна партисипація в Україні народилася раніше за незалежність країни. І сприяла їй.

- ❑ Після горбачовської «перебудови» (1985 р.) комуністична верхівка почала більш терпимо ставитися до своїх ідеологічних супротивників. У цей час виникла низка організацій національно-демократичного спрямування, найпопулярнішими були такі, як Народний рух України, Українська студентська спілка, Студентське братство, СНУМ та інші.
- ❑ Саме ці організації розпочали рух за незалежність України попри те, що у 1990 році парламентську більшість у Верховній Раді УРСР утворили комуністи, які мали намір підписати новий союзний договір.

1990 р. Революція на граніті. Молодь змінює курс країни

- ❑ Масова студентська політична конфронтація восени 1990 року була першою та однією з найуспішніших політичних акцій у новітній історії нашої держави. І першим прикладом успішної молодіжної партисипації: молодь вплинула на доленосні для України рішення влади.
- ❑ Вона призвела, зокрема, до відмови від підписання нового союзного договору, масового виходу громадян з КПРС, курсу ЗМІ на «позапартійність», прийняття Закону про проходження строкової військової служби українцями тільки на території республіки.

Завдяки студентським голодуванням і протестам викристалізувався курс України на самостійність і незалежність.

Остаточний відрив від СРСР відбувся через рік (Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. та референдум від 1 грудня 1991 р.).

1991–1995: виокремлення «молодіжного сектору» в публічній політиці України

- З початку проголошення Незалежності України перед новоствореними відомствами та інституціями стояв виклик обрати правильні методи у роботі з молоддю.
- На жаль, відбулося успадкування патерналістських підходів з радянських часів – втручання у свободу й особисту автономію молодої людини заради її блага, тобто діяв принцип: приймати рішення для молоді без молоді.

Мітинг біля Верховної Ради України в день проголошення Незалежності України. «Союз українського студентства». 24 серпня 1991 року. Джерело: Голос України.

Законодавче забезпечення молодіжної політики України

1991–1995:

Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (від 15.12.1992)

Пріоритетні завдання державної молодіжної політики:

- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їхніх творчих можливостей та ініціатив;
- широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;
- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України.

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (від 05.02.1993)

- Закон визначав загальні засади та основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді.
- Задекларовано принцип безпосередньої участі молоді у формуванні та реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі та молоді зокрема.

У 1995 році при Президентові України була створена перша Національна Рада з питань молодіжної політики.

З 1995 року стали проводитись щорічні парламентські слухання про молодіжну політику.

Молодіжна політика України 1996 – 2004: постійне переформатування державних установ, які відповідали за молодіжну політику

- ❑ У 1996 році було створено Міністерство України у справах сім'ї та молоді, яке об'єднало центральні органи виконавчої влади у сфері розвитку молоді й державної політики стосовно дітей («у справах неповнолітніх»). Таке «злиття» сімейної та молодіжної політики суттєво знизило пріоритетність молодіжних проблем і питань на рівні держави.
- ❑ У парламенті України все менше і менше хотіли чути звіти про становище молоді.
- ❑ Між органами влади з питань розвитку молоді і Українським національним комітетом громадських організацій (єдина на той час в Україні Всеукраїнська спілка молодіжних організацій) не було консенсусу і спільного бачення щодо молодіжної політики.

2005 – 2009: розквіт молодіжної політики України

- ❑ Молодь створювала громадські організації, розробляла свої версії «національної ідеї», організувала форуми.
- ❑ Активізувалися конкурси проєктів і програм молодіжних і дитячих громадських організацій.
- ❑ Політичні партії створювали власне молодіжне крило.
- ❑ У 2008 році в Україні відбулася восьма конференція міністрів європейських країн з питань молоді, був прийнятий у Києві підсумковий документ «Майбутнє молодіжної політики Ради Європи: порядок денний 2020».
- ❑ Визначені пріоритети та стратегії у сфері молодіжної політики на національному рівні.
- ❑ Активний розвиток пластового (скаутського) руху.
- ❑ У 2009 році Кабінет Міністрів України ухвалив «Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009 – 2015 роки», яка вперше затвердила євроінтеграційні моделі як відхід від патерналістської політики щодо молоді, співпрацю з громадськими і благодійними організаціями.

2010 – 2013: адмінресурс та занепад молодіжної політики

- ❑ З 2009 р. поступово намітився «застій» у розвитку молодіжного законодавства.
- ❑ Повністю припинилась діяльність Національної Ради з питань молодіжної політики.
- ❑ Відбулося часткове повернення до старих радянських моделей роботи з молоддю, від яких раніше відмовлялись.
- ❑ У 2010 р. відбулося реформування Міністерства сім'ї, молоді і спорту в Міністерство освіти і науки, молоді та спорту (модель Росії та Білорусі).
- ❑ Широко був задіяний адмінресурс у політичних цілях.
- ❑ У цей час можна було спостерігати початок реформування сфери молодіжної політики інноваційними практиками від країн Ради Європи, яке розпочалось у 2009 році.

2014 – 2017: поглиблення євроінтеграції та переосмислення молодіжної участі

- ❑ У 2014 році створили програму «Молодіжний працівник», яка започаткувала професійну спільноту фахівців по роботі з молоддю, сприяла їхньому навчанню і розвитку.
- ❑ У 2015 році Міністерство молоді і спорту спільно з інститутами громадянського суспільства оприлюднило «Дорожню карту реформування молодіжної політики», яка поставила на порядок денний оновлення молодіжного законодавства.
- ❑ У 2019 році національні та міжнародні молодіжні громадські організації заснували Національну молодіжну раду України, яка з 2021 року стала повноправним членом Європейського молодіжного форуму.
- ❑ З 2016 року розпочався активний процес розбудови молодіжної інфраструктури – молодіжних центрів та просторів. У 2017 році затверджено типові положення про молодіжний центр та експертну раду при молодіжному центрі.

Законодавче забезпечення участі молоді в розвитку держав ЄС і світу

Забезпечення участі молоді в суспільному житті регулюється правовими актами:

- ❑ Стратегією ООН-Середовище і молодь: стратегія розширення участі (UN-Habitat and youth: strategy for enhanced engagement, a working document, Twentieth session Nairobi, 4–8 April 2005).
- ❑ Переглянутою Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні (2003);
- ❑ Молодіжною стратегією Європейського Союзу на 2010–2018 рр. «Молодь – інвестування та надання можливостей»;
- ❑ Програмою Європейського Союзу «Молодь в дії» на 2014–2020 рр.
- ❑ Комюніке Єврокомісії ЄС «Підтримка повноцінної участі молоді в сфері освіти, зайнятості та в суспільному житті» (2007)
- ❑ Стратегією ЄС для молоді до 2018 р. «Молодь – інвестування і розширення можливостей» (2009 р.)

2018 – 2020: сприяння молодіжній партисипації

- ❑ У 2018 році сформуваали типові положення про молодіжні консультативно-дорадчі органи місцевого та регіонального рівнів – молодіжні ради.
- ❑ У 2018 році для здійснення супроводу та підтримки наявних молодіжних центрів створили Асоціацію молодіжних центрів України. Головною метою цієї громадської спілки є забезпечення сприятливих умов всебічного розвитку молоді та підвищення молодіжної участі у процесі прийняття суспільно важливих рішень.
- ❑ У 2019 році засновано Всеукраїнський молодіжний центр – як експертно-ресурсний центр молодіжної роботи.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики», 2021 р.

Закон визначає основні завдання молодіжної політики в Україні:

- створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень;
- підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб;
- формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;
- сприяння інституційному розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді.

У 2021 р. затверджено «Національну молодіжну стратегію до 2030 року», яка передбачає запровадження нових підходів для розвитку молоді в Україні.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики», 2021 р.

- ❑ Попри повномасштабне вторгнення, закон втілюється в життя.
- ❑ Закон оновлює підхід до молодіжної політики від радянського до європейського.

Основні моменти Закону:

- участь молоді
- молодіжні центри
- молодіжні простори
- фінансування молодіжної сфери

Молодіжні центри як осередки неформальної освіти та формування активної громадянської позиції серед молоді – заклади, які інформують, консультують та залучають молодь до участі в суспільному житті громади.

На сьогодні розвиток мережі молодіжних центрів є пріоритетом молодіжної політики в Україні.

Молодіжні центри, зокрема, формують свідоме та освічене поповнення громадського і громадянського активу.

Молодіжна робота в Україні після 2022 р.

- ❑ Після повномасштабного вторгнення у 2022 році більшість молодіжних центрів та просторів стали гуманітарними штабами, які тримають надійний тил Збройних Сил України, ТРО та допомагають внутрішньо переміщеним особам.
- ❑ Започатковано волонтерський проєкт «СпівДія», який значно посилив мережу молодіжних центрів і організацій.
- ❑ Поступово молодіжні центри поновлюють основну діяльність – роботу з молоддю.

ПРО ЯКЕ МАЙБУТНЄ СВОЄЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ
ТИ МРІЄШ?

- ❑ Триває розробка нової молодіжної політики та формування Концепції Державної цільової програми «Молодь України» на 2026-2030 роки.
- ❑ 10-12 серпня 2024 року в м. Київ пройде Український молодіжний форум: вільні мрії! Це можливість разом творити нову молодіжну політику.

Уроки історії молодіжної партисипації

- ❑ Новітня історія незалежної України написана молоддю: її голодуванням, акціями протесту і непокори, трьома майданами, кров'ю, смертями та подвигами.
- ❑ Молодь завжди була рушієм демократичного розвитку України, виборювання її суб'єктності та незалежності; важливим ресурсом інновацій. Усі найдраматичніші події новітньої української історії, усі наші демократичні здобутки відбувалися за переважної участі та сприяння людей до 35 років.
- ❑ Протягом більше ніж тридцятирічної історії незалежності України її молодіжна політика переживала різні етапи розвитку, мала свої злети та падіння.
- ❑ Попри такі коливання в молодіжній політиці, все ж відбувся рух від патерналізму до політики участі, від «молодь – це наше майбутнє» до «жодного рішення про молодь без молоді».

Уроки історії молодіжної партисипації (продовження)

- ❑ Усі спроби загнати молодь у «пісочницю» молодіжних справ, обмежити її вплив на «дорослі» справи державотворення, на вибір курсу розвитку країни, тим більше використовувати молодь через адмінресурс для досягнення політичних цілей призводили до значного громадянського спротиву та конфліктів з органами державної та місцевої влади.
- ❑ Не треба зверхньо запитувати молодь, чого вона хоче. Не треба надмірної «опіки» дорослих у прийнятті важливих для молоді рішень. Дайте найактивнішій та найрозумнішій молоді брати повноцінну участь у відновленні та в управлінні територіальними громадами, регіонами, країною.
- ❑ Не треба обмежувати молодіжну партисипацію тільки галуззю молодіжної політики. У світі немає «справ», які не стосуються молоді. Сучасним гаслом України має стати: «Жодного рішення без молоді!»

Уроки історії молодіжної партисипації (продовження)

- ❑ Має бути інституціалізований арсенал конструктивних та ефективних інструментів партисипації, інакше молодь буде вдаватися до радикальних форм впливу на владу.

- ❑ Обов'язок місцевих і регіональних органів влади ввести в дію структури або механізми, що:
 - забезпечують участь молоді в ухваленні та обговоренні рішень, які її стосуються;
 - сприяють реалізації ними проєктів з наданням доступу до фінансової і матеріально-технічної допомоги

(визначено Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні).

Пріоритетні напрями молодіжної політики України

Які ви бачите пріоритетні напрями в оновленні молодіжної політики України?

Опитано 3920 респондентів у грудні 2022 р.

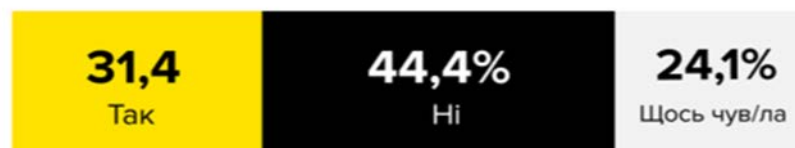
U-Report – цифрова платформа ЮНІСЕФ, що об'єднує проактивну молодь, яка висловлює свої думки та прагне впливати на зміни в країні.

U-Report покликана у формі опитувань збирати думки молоді віком 14-34 роки щодо різних сфер суспільного життя.

Молодіжна партисипація в територіальних громадах: ВИКЛИКИ

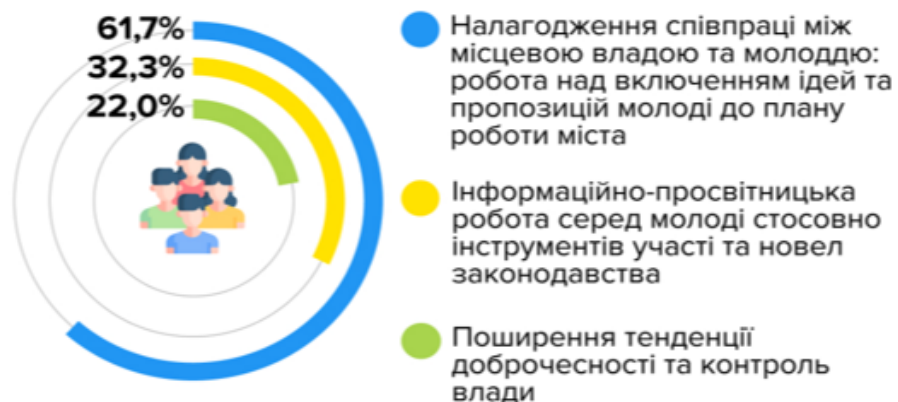
- В Україні активно триває створення в територіальних громадах молодіжних рад.
- Станом на кінець 2023 р. в Україні було створено близько 450 молодіжних рад.
- Молодіжні ради були створені у багатьох містах України та селищах – центрах ОТГ.
- Молодь громад поки ще недостатньо знайома із завданнями молодіжних рад як КДО.
- Багато членів новостворених рад поки не мають достатньої підготовки для здійснення консультативно-дорадчої діяльності.
- Віддаленість населених пунктів в багатьох ОТГ унеможлиблює систематичне залучення молоді.
- Молодь, яка проживає в сільській місцевості, досі майже не бере участь у формуванні владних рішень на рівні громади, не залучена до розробки місцевої політики.

Чи знаєте ви, що таке
молодіжні ради?

Напрями роботи молодіжних рад

Якими мають бути напрями роботи молодіжної ради, як консультативно-дорадчого органу в умовах війни?

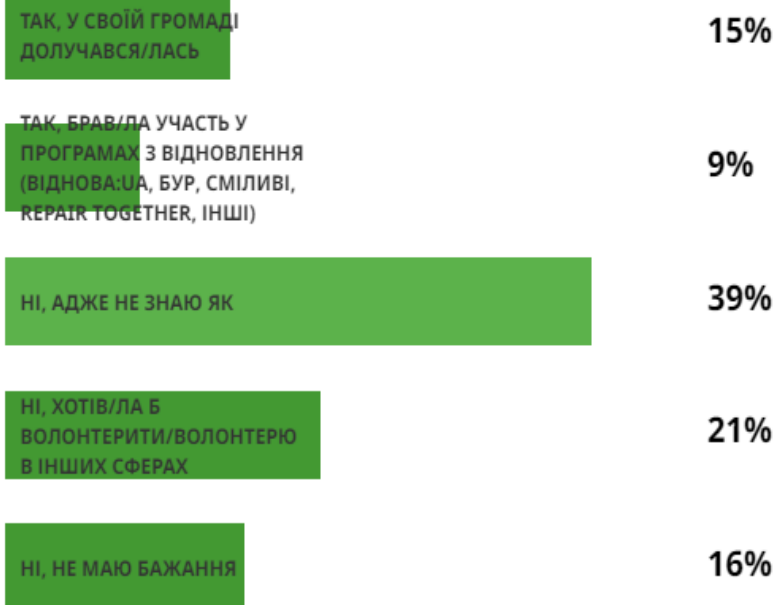
Доцільні напрями роботи Молодіжної ради в оновленні молодіжної політики

Участь молоді у процесах відновлення України

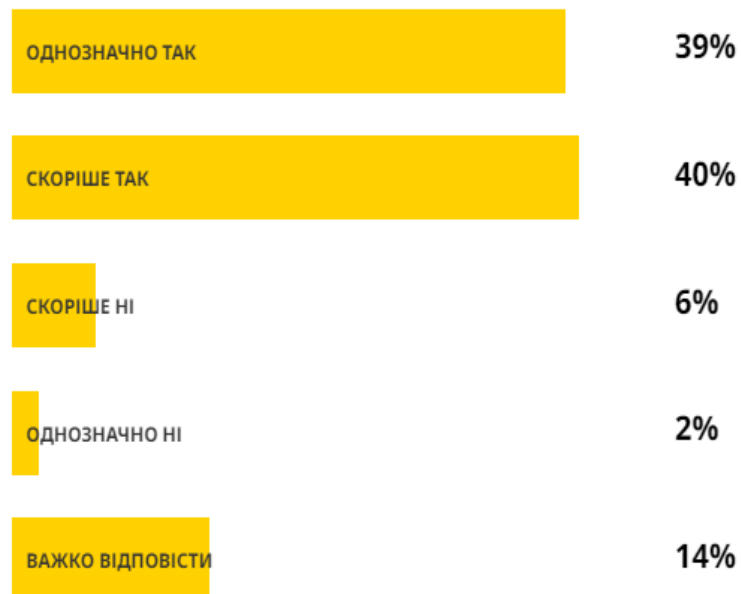
Чи долучаєтеся ви до процесів відновлення?

З 776 відповіли з 54 181 опитаних

Чи хотіли б ви долучитися до процесів відновлення України в майбутньому?

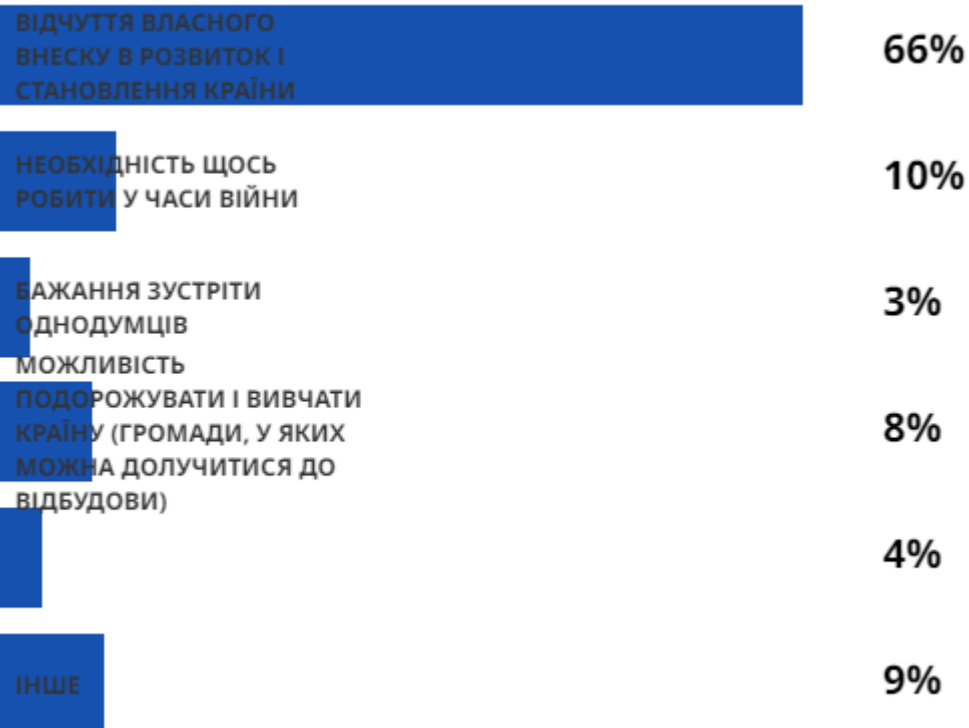
З 675 відповіли з 3 853 опитаних

Мотивація молоді щодо відновлення України

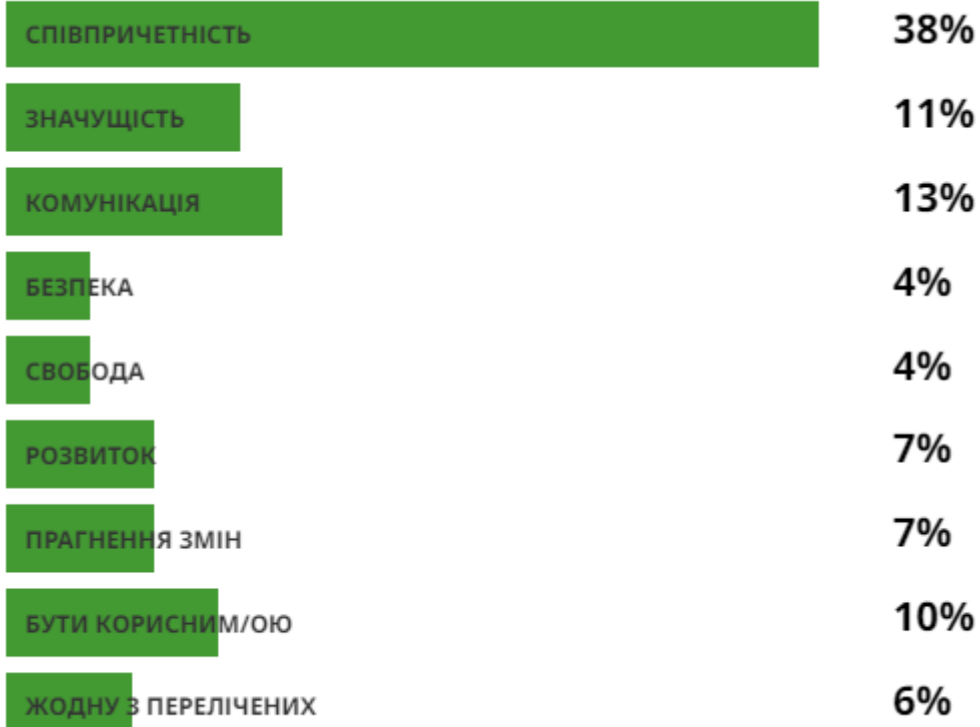
Що вас мотивує/мотивувало б долучитися до процесів відновлення України?

3 329 відповіли з 3 699 опитаних

Які потреби ви б могли задовольнити, долучаючись до процесів відновлення країни?

3 066 відповіли з 3 245 опитаних

Навчальні потреби молодіжних рад:

- публічна комунікація (ненасильницьке спілкування, підтримка публічного діалогу, навички публічних презентацій, реагування на критику, управління конфліктом, спілкування з «важкими» людьми тощо);
- основи, методи, форми та інструменти партисипації;
- навички модерації та фасилітації, включно з діалогічними методиками подолання поляризації, розколу, розв'язання конфліктів;
- соціальні технології змін (як подолати байдужість у громаді, як сформувати команду однодумців, як реалізувати ідею/проект тощо);
- громадське лідерство (як створити громадську організацію, як підготувати проєкт ініціативи тощо);
- доброчесність та контроль влади;
- збереження довкілля, відновлення його після бойових дій;
- коучингова підтримка молоді

Молодіжна партисипація в сільських громадах

- У сільських громадах розвиток молодіжної партисипації відбувається вкрай повільно.
- Молодь сіл та селищ, особливо в регіонах, близьких до лінії зіткнення, мало цікавиться питаннями стратегічного розвитку своїх громад. Вона не бачить свого подальшого життя в селі через невизначеність майбутнього та брак можливостей самореалізації.
- Молоді люди майже не залучені до формування місцевої політики та не мають достатньо знань щодо основ партисипації у демократичному суспільстві.
- Навіть ті консультативно-дорадчі органи і громадські організації, які створені, здійснюють діяльність переважно у центрі територіальної громади, а молодь сіл залишається осторонь від процесів формування владних рішень. І проблема тут не тільки в логістиці.

Вертикальна й горизонтальна участь громадськості

- ❑ Є «вертикальна» участь громадськості (Public Participation) як діалог із владою для впливу на її рішення. Вона розвивається на підґрунті «горизонтальної» участі (Civic Engagement) – громадського включення – взаємодії і співпраці з іншими людьми у громаді.
- ❑ Не всі форми громадського включення сприяють розвитку громадянської свідомості й переростають у діалог із владою. Тільки ті, що призводять до перерозподілу влади, ресурсів, повноважень.
- ❑ Комунікація та співпраця людей у межах одного села є необхідною, але не достатньою умовою розвитку партисипації як впливу на владні рішення.
- ❑ У селах, де люди взаємодіють і співпрацюють для досягнення спільних благ, є підґрунтя для розвитку партисипації. Але для її розвитку потрібні спеціальні зусилля активних громадян, які зацікавлені у впливі на місцеву владу.

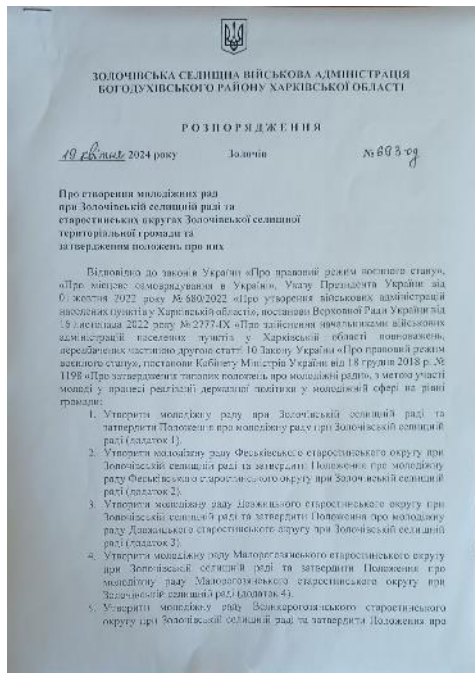
Інноваційне рішення для Золочівської громади

У відносно великих та віддалених від кордону старостинських округах є організована та скоординована активна громадськість.

- Волонтери забезпечують підвезення гуманітарної допомоги.
- Представники вуличних комітетів дуже активні: організовують збори коштів для військових, допомагають самотнім сусідам, організовують толоки, облаштовують дитячі і спортивні майданчики, влаштовують свята для дітей.

Інноваційне рішення про створення молодіжних рад при Золочівській селищній раді

Малорогозянська МР

Золочівська МР

Феськівська МР

Довжицька МР

- До Золочівської МР, крім представників Золочева, увійшли по два представники МР старостинських округів.
- Типове положення про молодіжні ради було адаптовано для рівня старостинських округів.

Відбір кандидатів до молодіжних рад

У кожному окрузі сільська громада запропонувала кандидатів/ок до молодіжних рад, а потім з цього переліку шляхом онлайн-голосування обрали представників/ць – депутатів/ок молодіжних рад.

Малорогозянська молодіжна рада

Феськівська молодіжна рада

Довжицька молодіжна рада

Перші кроки молодіжних рад

- Опитування населення громади
- Перші засідання та обрання керівних органів МР
- «Майстерні майбутнього»
- Планування діяльності МР
- Створення громадських організацій у старостинських округах

«Майстерні майбутнього» Золочева та старостинських округів

Етап 1. «Наші найсміливіші мрії». Обговорення умов та заходів, які важливі для самореалізації молоді.

Етап 2. «Заперечення скептиків, або чому задумане важко або неможливо зробити». Обговорення перешкод для забезпечення умов та реалізації заходів з етапу 1.

Етап 3. «Мрії наполегливих реалістів». Обговорення та планування заходів, які можна здійснити через подолання і нейтралізацію певних перешкод. Які ресурси і чия допомога потрібна? Кого треба залучити? Як це здійснити?

У ЗОЛОЧІВСЬКІЙ ГРОМАДІ ПРОВЕДЕНО СЕРІЮ ЗАХОДІВ «МАЙСТЕРНЯ МАЙБУТЬОГО»

Молодь є основним носієм інноваційного потенціалу територіальної громади, рушієм її всестороннього гармонійного розвитку.

Попри війну, сьогодні дає багато можливостей для розвитку територіальних громад.

Головний виклик – не змарнувати ці можливості.

Створюйте молодіжні ради, молодіжні центри, зацікавте молодь, дайте можливість їй самореалізуватися та взяти на себе відповідальність за майбутнє громади.

Дякую за увагу!

yasvezh@gmail.com